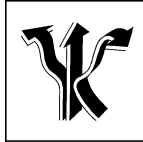

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
для семінарських занять
з дисципліни
“ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ”
(для бакалаврів)

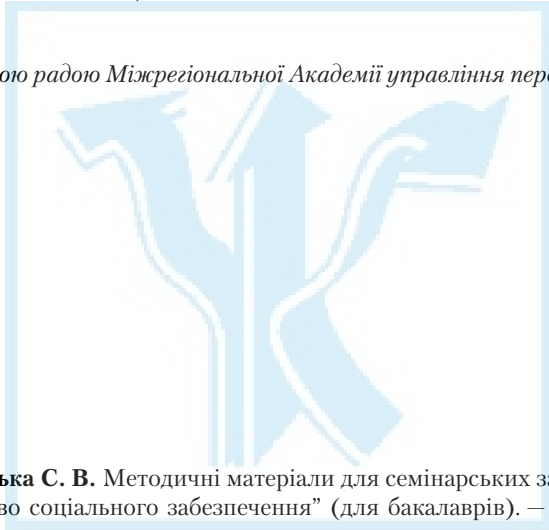
МАУП

Київ 2006

Підготовлено доцентом кафедри комерційного та трудового права
С. В. Вишновецькою

Затверджено на засіданні кафедри комерційного та трудового права
(протокол № 2 від 13.09.06)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Вишновецька С. В. Методичні матеріали для семінарських занять з дисципліни “Право соціального забезпечення” (для бакалаврів). – К.: МАУП, 2006. – 28 с.

Методичні матеріали містять пояснювальну записку, плани семінарських занять (контрольні питання, задачі та тестові завдання) до розділів I “Загальна частина (Теорія права соціального забезпечення)” і II “Особлива частина (Трудовий стаж і пенсійне забезпечення)”, а також список літератури.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Право соціального забезпечення є невід'ємною складовою системи національного права України, призначеною для регулювання пенсійного забезпечення громадян, забезпечення їх соціальними допомогоюми, компенсаційними та страховими виплатами, а також регулювання соціального обслуговування в різних його видах.

Мета вивчення навчальної дисципліни “Право соціального забезпечення” — сформувати систему теоретичних знань і практичних навичок щодо застосування норм законодавства про соціальне забезпечення при настанні відповідних соціальних ризиків.

Завдання: засвоєння основних понять, інститутів, принципів, джерел права соціального забезпечення, формування вмій і навичок застосування набутих знань у правозастосовчій практиці.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні *знати:*

- коло суспільних відносин, що становлять предмет соціального забезпечення;
- чинне законодавство про соціальне забезпечення населення;

уміти:

- орієнтуватися в системі джерел соціального законодавства України та міжнародно-правового регулювання соціального забезпечення;
- аналізувати, узагальнювати та правильно застосовувати норми права соціального забезпечення України у практичній діяльності, роз'яснювати їх зміст;
- розрізняти відносини, що регулюються правом соціального забезпечення, від відносин, які регулюються іншими галузями права.

Невід'ємною складовою навчального курсу “Право соціального забезпечення” є не тільки лекції, а й семінарські заняття, мета яких полягає в закріпленні та поглибленні знань, здобутих на лекціях і у процесі самостійної роботи з рекомендованими джерелами, формування навичок самостійного аналізу норм законодавства України у сфері соціального забезпечення і вміння правильно застосовувати теоретичні положення та нормативний матеріал при вирішенні конкретних справ.

Участь у семінарському занятті передбачає обов'язкову підготовку до нього студента. Підготовку до заняття слід розпочинати з вивчення відповідної теми курсу на основі конспекту лекцій, рекомендо-

ваних літературних джерел та нормативних актів. При цьому студент повинен бути готовий до контрольного опитування.

Завдання виконуються письмово. Відповіді на запитання повинні бути мотивованими, містити посилання на чинні нормативні акти, постанови Пленуму Верховного Суду України, а в необхідних випадках — на рішення Конституційного Суду України.

На кожному практичному занятті не тільки вирішуються практичні завдання, а й обговорюються основні теоретичні питання теми, що вивчається. При обговоренні основних теоретичних питань передбачається заслуховуванням доповідей (рефератів) студентів. При написанні рефератів рекомендується зосереджуватись на проблемних аспектах відповідної теми, здійснити аналіз і висловити власні судження щодо вирішення цих проблем на практиці, шляхів удосконалення законодавства.

Виконання практичних завдань та опрацювання теоретичних питань зараховуються за кожною темою. Їх якість враховується при оцінці знань.

При підготовці до семінарського заняття необхідно уважно стежити за змінами та доповненнями, які вносяться компетентними органами в нормативні акти з питань соціального забезпечення.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 2. Поняття, предмет, метод і система права соціального забезпечення

1. Поняття права соціального забезпечення як галузі права.
2. Предмет права соціального забезпечення.
3. Метод права соціального забезпечення.
4. Система права соціального забезпечення.
5. Відмінність права соціального забезпечення від інших галузей права та взаємодія з ними.

Контрольні питання

1. Сформулюйте визначення та з'ясуйте співвідношення понять “соціальна політика”, “соціальне забезпечення”, “соціальний захист”, “соціальне страхування”.
2. Назвіть основний критерій для визначення сфери соціально-забезпечувальних відносин і відмежування їх від відносин, які ста-

новлять предмет суміжних галузей права (фінансового, цивільного, трудового).

3. Які відносини крім матеріальних становлять предмет права соціального забезпечення?
4. Визначте співвідношення предмета галузі права соціального забезпечення та предмета науки.
5. Обґрунтуйте публічний або приватний характер права соціального забезпечення.

Тестові завдання

1. До предмета права соціального забезпечення входять такі основні групи суспільних відносин:
  - а) майнові та немайнові;
  - б) майнові, процедурні, процесуальні;
  - в) пенсійні, майнові, адміністративні.
2. До предмета права соціального забезпечення входять такі майнові відносини:
  - а) пенсійні;
  - б) з приводу надання допомог;
  - в) щодо надання соціальних послуг та пільг побутового характеру;
  - г) усі зазначені відповіді.
3. Зазначте, чи входять до предмета права соціального забезпечення відносини щодо санаторно-курортного та медичного лікування громадян:
  - а) так;
  - б) ні.
4. Право соціального забезпечення — це:
  - а) система встановлених державою правових норм, що регулюють порядок надання державної соціальної допомоги;
  - б) система встановлених державою правових норм, що регулюють соціальне страхування, пенсійні та деякі інші відносини щодо забезпечення громадян у разі непрацездатності;
  - в) система встановлених державою правових норм, що регулюють відносини щодо забезпечення громадян, які зазнали соціального ризику.
5. Метод права соціального забезпечення визначається як сукупність таких способів юридичного впливу на суспільні відносини:
  - а) дозвіл, наказ;

- б) юридична рівність, влада і підпорядкування, заборона;
  - в) усі зазначені способи;
  - г) інший варіант.
6. Соціальне забезпечення здійснюється таким шляхом:
- а) виплат грошових сум і надання послуг;
  - б) виплат грошових сум;
  - в) надання послуг.
7. Дозвіл як спосіб регулювання передбачає таке:
- а) кожен зобов'язаний сплачувати податки, страхові внески, внески до Пенсійного фонду;
  - б) заборону використовувати кошти Пенсійного фонду не за призначенням;
  - в) кожний із суб'єктів не створює жодних нових правових норм, а тільки користується вже наявними і діє на підставі закону;
  - г) громадянин має право вибирати, який спосіб забезпечення найприйнятніший для нього.
8. Соціальний ризик — це:
- а) грошова виплата, що призначається непрацездатним громадянам у зв'язку з настанням певних обставин;
  - б) система засобів і способів, встановлених державою для реалізації конституційного права на відповідний вид пенсії, допомоги, соціальних пілґ;
  - в) соціальні випадки, у результаті настання яких людина з незалежних від неї причин не може себе забезпечити.
9. Юридична рівність як метод права соціального забезпечення передбачає таке:
- а) громадянин має право вибирати, який спосіб забезпечення найприйнятніший для нього;
  - б) кожний із суб'єктів не створює жодних нових правових норм, а тільки користується вже наявними і діє на підставі закону;
  - в) заборону використовувати кошти Пенсійного фонду не за призначенням;
  - г) кожен зобов'язаний сплачувати податки, страхові внески, внески до Пенсійного фонду.
10. Поняття “соціальне забезпечення” і “соціальний захист” співвідношення так:
- а) ідентичні за змістом;
  - б) “соціальний захист” вужче поняття;
  - в) “соціальне забезпечення” вужче поняття.

Задачі

Задача 1. Жаркова займається адвокатською діяльністю. У жовтні 2005 р. вона народила дитину.

Вкажіть, на який вид соціального забезпечення має право Жаркова. До якого органу повинна звернутись Жаркова для його призначення?

Задача 2. Громадянка Якушева проживає і працює в гірському селищі.

Які пільги встановлено для осіб, що проживають, працюють і навчаються на території гірських населених пунктів?

Література: [1–3; 21; 31; 39; 41–50; 61; 63; 65; 66; 72; 75; 77; 79; 80; 84; 87; 100; 102–104; 106; 107; 113; 117; 118]

Тема 3. Джерела права соціального забезпечення

1. Поняття та особливості джерел права соціального забезпечення.
2. Класифікація джерел права соціального забезпечення.
3. Конституція України — головна база регулювання відносин у сфері соціального забезпечення.
4. Міжнародні акти та їх роль у регулюванні відносин з приводу соціального забезпечення.
5. Закони України — джерела права соціального забезпечення.
6. Підзаконні нормативні акти у сфері соціального забезпечення.
7. Локальні акти, порядок їх застосування.
8. Дія джерел права соціального забезпечення в часі, просторі та за колом осіб.
9. Проблеми кодифікації правових норм у сфері соціального забезпечення.

Контрольні питання

1. Назвіть фактори, які істотно впливають на формування права соціального забезпечення. Поясніть вплив кожного з них.
2. У чому виявляються єдність і диференціація джерел права соціального забезпечення?
3. Назвіть локальні нормативно-правові акти як джерела права соціального забезпечення.
4. Чи є колективний договір джерелом права соціального забезпечення?

5. Сформулюйте дефініції понять: прожитковий мінімум, прожитковий рівень, межа малозабезпеченості, мінімальний споживчий бюджет, межа бідності.
6. Назвіть основні міжнародно-правові акти як форми права соціального забезпечення.

Тестові завдання

1. Зазначте, чи є акти локального характеру джерелом права соціального забезпечення?
  - а) так;
  - б) ні.
2. Термін “соціальне забезпечення” закріплений у такому нормативному документі:
  - а) Законі України “Про пенсійне забезпечення”;
  - б) Основах законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування;
  - в) Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права;
  - г) Загальній декларації прав людини.
3. Основні принципи, форми і види соціального страхування працівників сформульовано в такому Законі України:
  - а) “Про збір на обов’язкове соціальне страхування”;
  - б) “Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування”;
  - в) “Основи законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування”.
4. За Конституцією України право на пенсійне забезпечення в Україні мають:
  - а) громадяни України;
  - б) особи без громадянства;
  - в) іноземці;
  - г) усі відповіді правильні.
5. Зазначте, чи є джерелами права соціального забезпечення закони України “Про міліцію”, “Про прокуратуру”, “Про статус народного депутата України”?
  - а) так;
  - б) ні.
6. Пенсійне забезпечення в Україні регулюється такими законами України:
  - а) “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”;

- б) “Про державні пенсії”;
  - в) “Про пенсії і допомоги членам колгоспів”;
  - г) усі відповіді правильні.
7. Законодавством України передбачено такі види загальнообов’язкового соціального страхування:
- а) пенсійне;
  - б) на випадок безробіття;
  - в) медичне;
  - г) усі відповіді правильні.
8. В Україні не запроваджені такі види загальнообов’язкового соціального страхування:
- а) пенсійне;
  - б) на випадок безробіття;
  - в) медичне.
9. Джерелами права соціального забезпечення є такі міжнародні акти:
- а) Загальна декларація прав людини;
  - б) Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права;
  - в) Конвенції та Рекомендації Міжнародної організації праці;
  - г) усі відповіді правильні.
10. Зазначте, чи ухвалила Верховна Рада України Закон України “Про загальнообов’язкове медичне страхування”:
- а) так;
  - б) ні.

Задачи

Задача 1. До юридичної консультації звернувся громадянин Іванов з проханням пояснити, якими нормативними актами регулюється порядок призначення і виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності.

Дайте обґрунтовану відповідь.

Задача 2. До юридичної консультації звернулися громадянка Огарьова, яка працює головним спеціалістом комунального підприємства “Оберіг”, та громадянка Пастушенко, яка не працює, з проханням пояснити, якими нормативними актами регулюватиметься порядок призначення і виплати їм допомоги по вагітності та пологах,

народженню дитини, догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Дайте обґрунтовану відповідь.

Література: [1–50; 64; 67; 78; 97; 98]

Тема 5. Правовідносини із соціального забезпечення

1. Поняття, загальна характеристика та види правовідносин з соціального забезпечення.
2. Загальна характеристика суб'єктів, об'єктів і змісту правовідносин із соціального забезпечення.
3. Пенсійні правовідносини.
4. Правовідносини із забезпечення допомогою.
5. Правовідносини у зв'язку з наданням натуральних видів утримання та різних соціальних послуг.
6. Правовідносини, що виникають у зв'язку з медичним обслуговуванням.
7. Процедурні та процесуальні правовідносини, що виникають у зв'язку із соціальним забезпеченням громадян.
8. Підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин із соціального забезпечення.

Контрольні питання

1. Поняття та значення принципів права соціального забезпечення.
2. Сформулюйте визначення та з'ясуйте співвідношення понять “соціально-забезпечувальні правовідносини” та “правовідносини у сфері соціального забезпечення”.
3. Чи може бути договір підставою виникнення, зміни чи припинення соціально-забезпечувальних правовідносин?
4. Визначте зміст правосуб'єктності громадян за правом соціального забезпечення.
5. У чому полягає особливість правового положення соціальних страхових (державних) фондів?
6. Чи є, на вашу думку, недержавні пенсійні фонди та страхові організації суб'єктами соціально-забезпечувальних правовідносин?
7. Чи може приватне підприємство бути суб'єктом соціально-забезпечувальних правовідносин?

Тестові завдання

1. Реалізації матеріальних правовідносин передують такі правовідносини:
  - а) процесуальні;
  - б) процедурні;
  - в) адміністративні;
  - г) трудові.
2. Процедурні правовідносини породжує такий юридичний факт:
  - а) звернення заінтересованої особи або її представника із заявою до компетентних органів про нарахування пенсії, допомоги;
  - б) звернення заінтересованої особи або її представника з проханням підтвердити конкретний факт;
  - в) надання заінтересованою особою або її представником необхідних доказів до компетентних органів.
3. У разі незгоди з рішенням відповідного компетентного державного органу з питання призначення пенсії громадянин має право звернутися за вирішенням спору до такої інстанції:
  - а) органу соціального захисту населення;
  - б) господарського суду;
  - в) вищого державного органу;
  - г) адміністративної комісії.
4. До суб'єктів правовідносин із соціального забезпечення належать:
  - а) фізична особа та відповідний орган держави;
  - б) юридична особа та відповідний орган держави;
  - в) трудовий колектив та відповідний орган держави;
  - г) суд та громадянин;
  - д) громадяни України, які виїхали на постійне місце проживання за межі України.
5. Зазначте, чи правильне твердження, що момент виникнення пенсійної правоздатності залежить від виду конкретних правовідносин:
  - а) так;
  - б) ні.
6. Об'єктом матеріальних правовідносин із соціального забезпечення є такий:
  - а) рішення державних органів про призначення конкретного виду соціального забезпечення;

- б) конкретний вид соціального забезпечення (благо);
  - в) рішення суду.
7. Об'єктом процесуальних правовідносин із соціального забезпечення є:
- а) рішення державних органів про призначення конкретного виду соціального забезпечення;
  - б) конкретний вид соціального забезпечення (благо);
  - в) рішення суду.
8. Зміст матеріальних правовідносин із соціального забезпечення становить:
- а) суб'єктивне право на поновлення порушеного права громадянина або на відмову в цьому;
  - б) суб'єктивне право громадянина на встановлення юридичних фактів, необхідних для виникнення права на конкретний вид соціального забезпечення;
  - в) інший варіант відповіді.
9. Процесуальні правовідносини виникають:
- а) щодо встановлення юридичних фактів та ухвалення рішення про призначення певного виду соціального забезпечення;
  - б) у зв'язку з розглядом спору.
10. Сторони правовідносин із соціального забезпечення є:
- а) рівноправними;
  - б) знаходяться у відносинах влади і підпорядкування.

Задачі

Задача 1. У лютому чотирирічний син Матвієнко був важко травмований, а за два роки визнаний дитиною-інвалідом. Матвієнко звільнилася з роботи для догляду за сином, який згідно з медичним висновком потребував постійного стороннього догляду. Матвієнко звернулася до органів праці та соціального захисту із заявою про призначення їй відповідних допомог, а також до районного відділення Пенсійного фонду для призначення пенсії.

Чи є син Матвієнко суб'єктом соціально-забезпечувальних правовідносин? Які правовідносини і між ким виникли в цьому разі? Що є об'єктом вказаних відносин? Визначте компетенцію органу праці та соціального захисту у сфері соціального забезпечення.

Задача 2. У Литовченко в 2004 році помер чоловік, який працював токарем на заводі. У неї залишилося двоє дітей: дочка 14 років і син 20 років — студент денної форми навчання. Після поховання чоловіка звернулась до районного органу праці та соціального захисту із заявою про виплату допомоги на поховання, а також про призначення їй пенсії в разі втрати годувальника.

Хто в цьому разі є суб'єктом права на допомогу і пенсію? Які органи призначають допомогу на поховання і пенсію в разі втрати годувальника?

Література: [31–33; 41–50; 53; 58; 68; 74–76; 86; 92; 99; 101; 108; 109]

Тема 6. Поняття трудового (страхового) стажу та його види

1. Поняття трудового стажу, його значення і класифікація.
2. Загальний трудовий стаж.
3. Спеціальний трудовий стаж. Вислуга років як особливий вид спеціального трудового стажу.
4. Страховий трудовий стаж.

Контрольні питання

1. Відмінність між поняттями “трудоий стаж” і “страховий стаж”.
2. Назвіть випадки пільгового обчислення трудового стажу.
3. Чи зараховуються до загального трудового стажу періоди участі працівника у страйках?
4. Визначте, чи зараховується до загального (спеціального) стажу роботи за спеціальністю (Список № 1) період, протягом якого особа здійснювала догляд: а) за дитиною до досягнення нею шести років; б) за дитиною-інвалідом.
5. Чи входить до трудового стажу для призначення пенсії за віком час перебування на інвалідності від загального захворювання протягом 8 років?
6. Вкажіть порядок підтвердження трудового стажу працівниками, які працюють за трудовим договором у фізичних осіб.

Тестові завдання

1. За чинним законодавством стаж буває:
  - а) страховий;
  - б) чорнобильський;

- в) безперервний;
  - г) специфічний.
2. Стаж — це сумарна тривалість трудової та іншої суспільно корисної діяльності, виокремлена із загального стажу за її змістом або за умовами праці, у тому числі й кліматичними. Так визначається:
- а) загальний трудовий стаж;
  - б) спеціальний трудовий стаж;
  - в) вислуга років;
  - г) вислуга державної служби.
3. Страховий стаж має значення:
- а) для призначення пенсії;
  - б) для призначення надбавки до пенсії;
  - в) для надання окремих видів допомоги;
  - г) усі наведені варіанти.
4. Зазначте, чи зараховується до трудового стажу індивідуальна трудова діяльність:
- а) так;
  - б) ні;
  - в) так зараховується, за умови сплати внесків до Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування;
  - г) так зараховується, за умови роботи за цивільно-правовим договором.
5. Для призначення пенсії має значення:
- а) страховий стаж;
  - б) трудовий стаж;
  - в) обидві відповіді правильні.
6. Порядок обчислення страхового стажу визначений:
- а) Конституцією України;
  - б) Законом України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”;
  - в) Законом України “Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування”.
7. Зазначте, чи визначене в українському законодавстві поняття страхового стажу:
- а) так;
  - б) ні.

8. Зазначте, чи зараховується до страхового стажу громадянам, які були необгрунтовано притягнуті до кримінальної відповідальності, час відбування покарання в місцях позбавлення волі:
  - а) так;
  - б) ні.
9. За чинним законодавством до страхового стажу не зараховується час догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Зазначте, чи правильне це твердження:
  - а) так;
  - б) ні.
10. Відповідно до Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” для призначення пенсії по інвалідності страховий стаж не має значення. Зазначте, чи правильне твердження:
  - а) так;
  - б) ні.

Задачі

Задача 1. Громадянин Петренко цікавиться, чи зараховується до стажу роботи, що дає право на трудову пенсію, служба протягом 5 років в органах внутрішніх справ та протягом 3 років у гірничорядувальній частині.

Дайте обгрунтовану відповідь.

Задача 2. У серпні 2005 р. громадянину Зінченку виповнилося 60 років, і він вирішив піти на пенсію за віком. Зінченко цікавиться, чи зараховується до його стажу робота у приватній фірмі з 1993 по 2005 р. та як її підтвердити, якщо документи у нього не збереглися.

Дайте обгрунтовану відповідь.

Задача 3. Сидоренко 25 років працював лікарем-стоматологом у районній лікарні. Він цікавиться, чи зараховуються до медичного стажу для призначення пенсії за вислугу років: навчання в Харківському медичному інституті; робота протягом 3 років медичним братом до вступу в інститут.

Визначте тривалість спеціального трудового стажу Сидоренка. Наведіть визначення спеціального трудового стажу та його види.

Задача 4. З 1998 по 2005 р. Костенко працював столяром на фабриці за договором підряду. У зазначений період сплачувалися страхові внески до Пенсійного фонду.

Чи зараховується вказана робота до трудового стажу і якими документами її можна підтвердити? Як можна підтвердити трудовий стаж, якщо немає трудової книжки чи відповідних записів у ній?

Задача 5. Гусев протягом 1963–1966 р. працював у шахті на острові Шпіцберген.

Скільки років стажу йому повинні зарахувати?

Задача 6. Савицька — дружина військовослужбовця надстрокової служби, проживала з чоловіком за його місцем відбування служби. Не працювала в той час, оскільки за спеціальністю знайти роботу не могла.

Чи зараховується Савицькій цей період до стажу?

Література: [7; 8; 13; 14; 24; 28; 29; 34; 36–38; 41–50; 52; 54–57; 62; 69; 86]

Тема 8. Загальна характеристика пенсійної системи України

1. Пенсійна система України, її сучасний стан.
2. Поняття пенсій та їх класифікація.
3. Пенсійне забезпечення в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.
4. Недержавне пенсійне забезпечення.

Контрольні питання

1. Назвіть характерні ознаки пенсій.
2. Від чого залежить момент виникнення пенсійної правоздатності?
3. Які пенсійні виплати здійснюються за рахунок коштів Накопичувального фонду?
4. Хто є платниками страхових внесків до Пенсійного фонду?
5. Які види пенсій визначає Закон України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування”?
6. Хто має право на пенсійне забезпечення за Конституцією України?
7. Хто має право на пенсійне забезпечення в Україні за Законом України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування”?

8. Якими Законами регулюється пенсійне забезпечення в Україні?
9. Коли припиняються пенсійні правовідносини?
10. Що таке пенсійні ризики?
11. Методи фінансування пенсійного забезпечення, їх відмінність.
12. Суб'єкти пенсійних правовідносин, їх особливості?
13. Страхування і виплата довічної пенсії: довічна пенсія із встановленим періодом; довічна обумовлена пенсія; довічна пенсія подружжя.

Тестові завдання

1. В Україні існують такі види пенсій:
  - а) за стажем;
  - б) за віком;
  - в) за стажем державної служби;
  - г) усі відповіді правильні.
2. Характерними ознаками пенсії є такі:
  - а) виплата в разі непрацездатності;
  - б) нерегулярні виплати;
  - в) виплачується з фонду соціального страхування;
  - г) розмір не залежить від минулого заробітку;
  - д) призначається лише довічно.
3. Пенсійну систему в Україні можна охарактеризувати так:
  - а) однорівнева;
  - б) дворівнева;
  - в) трирівнева.
4. Зазначте, чи правильне твердження, що пенсійним законодавством передбачено пенсії за вислугу років.
  - а) так;
  - б) ні.
5. Основною умовою для призначення пенсії за віком є така:
  - а) досягнення відповідного віку;
  - б) наявність професійного захворювання;
  - в) втрата годувальника;
  - г) наявність загального стажу роботи.
6. За рахунок коштів Накопичувального фонду здійснюються такі пенсійні виплати:
  - а) довічна пенсія подружжя;
  - б) пенсія по інвалідності;
  - в) пенсія в разі втрати годувальника;

- г) усі відповіді правильні.
7. Для призначення пенсії має значення:
- а) страховий стаж;
  - б) трудовий стаж;
  - в) обидві відповіді правильні.
8. Пенсії за віком призначаються:
- а) чоловікам після досягнення 60 років, жінкам — 55 років та за наявності страхового стажу не менше 5 років;
  - б) чоловікам після досягнення 65 років, жінкам — 60 років та за наявності страхового стажу не менше 10 років;
  - в) чоловікам після досягнення 60 років, жінкам — 55 років та за наявності страхового стажу не менше ніж 25 років для чоловіків і 20 — для жінок.
9. Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” визначає такі види пенсій:
- а) по інвалідності внаслідок загального захворювання;
  - б) військовослужбовцям;
  - в) за особливі заслуги перед Україною.
10. Зазначте, чи є система недержавного пенсійного страхування складовою накопичувальної системи пенсійного забезпечення:
- а) так;
  - б) ні.

Задачі

Задача 1. Електрик Петренко після досягнення 60-річного віку продовжував працювати і звернувся із заявою про призначення пенсії лише коли йому виповнилось 62 роки.

З якого моменту йому буде призначено пенсію за віком?

Задача 2. Тарасенко в жовтні 2004 р. виповнилось 60 років. Протягом 18 років він працював головним спеціалістом державного архіву Вінницької області. З березня по жовтень 2004 р. він займався підприємницькою діяльністю, заснованою на особистій власності фізичної особи.

Чи має Тарасенко право на трудову пенсію?

Література: [1; 3; 7; 16; 17; 20; 23–25; 41–51; 59; 60; 70; 71; 74; 75; 81–83; 85; 88–96; 101; 105; 109; 111; 112; 114–116; 119; 120]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. *Конституція* України від 28 червня 1996 р. // ВВР України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. *Міжнародний пакт* про економічні, соціальні і культурні права людини і громадянина // ВВР УРСР. — 1976. — № 17. — Ст. 291.
3. *Основи законодавства* України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р. // ВВР України. — 1998. — № 23. — Ст. 121.
4. *Закон* України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали в результаті Чорнобильської катастрофи” від 28 лютого 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 16. — Ст. 200.
5. *Закон* України “Про основи соціальної захищеності інвалідів України” від 21 березня 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 21. — Ст. 252.
6. *Закон* України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” від 17 квітня 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 22. — Ст. 262.
7. *Закон* України “Про пенсійне забезпечення” від 5 листопада 1991 р. // ВВР України. — 1992. — № 3. — Ст. 10.
8. *Закон* України “Про прокуратуру” від 5 листопада 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 53. — Ст. 793.
9. *Закон* України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” від 20 грудня 1991 р. // ВВР України. — 1992. — № 15. — Ст. 190.
10. *Закон* України “Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ” від 9 квітня 1992 р. // ВВР України. — 1992. — № 29. — Ст. 399.
11. *Закон* України “Про державну допомогу сім'ям з дітьми” від 21 листопада 1992 р. // ВВР України. — 1993. — № 5. — Ст. 21.
12. *Закон* України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” від 22 жовтня 1993 р. // ВВР України. — 1993. — № 45. — Ст. 425.
13. *Закон* України “Про статус суддів” від 15 грудня 1993 р. // ВВР України. — 1993. — № 8. — Ст. 56.
14. *Закон* України “Про державну службу” від 16 грудня 1993 р. // ВВР України. — 1993. — № 52. — Ст. 490.

15. *Закон України “Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні”* від 16 грудня 1993 р. // ВВР України. — 1994. — № 4. — Ст. 18.
16. *Закон України “Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування”* від 26 червня 1997 р. // ВВР України. — 1997. — № 37. — Ст. 237.
17. *Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності”* від 23 вересня 1999 р. // ВВР України. — 1999. — № 46–47. — Ст. 403.
18. *Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”* від 2 березня 2000 р. // ВВР України. — 2000. — № 22. — Ст. 171.
19. *Закон України “Про жертви нацистських переслідувань”* від 23 березня 2000 р. // Офіц. вісн. України. — 2000. — № 16. — Ст. 652.
20. *Закон України “Про пенсії за особливі заслуги перед Україною”* від 1 червня 2000 р. // ВВР України. — 2000. — № 35. — Ст. 289.
21. *Закон України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії”* від 5 жовтня 2000 р. // Офіц. вісн. України. — 2000. — № 44. — Ст. 1876.
22. *Закон України “Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам”* від 16 листопада 2000 р. // ВВР України. — 2001. — № 1. — Ст. 2.
23. *Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності і витратами, зумовленими народженням і похованням”* від 18 січня 2001 р. // ВВР України. — 2001. — № 14. — Ст. 71.
24. *Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”* від 9 липня 2003 р. // Офіц. вісн. України. — 2003. — № 33. — Ст. 1770.
25. *Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення”* від 9 липня 2003 р. // ВВР України. — 2003.
26. *Закон України “Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам”* від 18 травня 2004 р. // ВВР України. — 2004. — № 33–34. — Ст. 404.
27. *Закон України “Про соціальний захист дітей війни”* від 18 листопада 2004 р. // Офіц. вісн. України. — 2004. — № 50. — Ст. 3258.

28. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та членам їхніх сімей” № 393 від 17 липня 1992 р. // ЗП України. — 1992. — № 7. — Ст. 182.
29. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження списків виробництв, робіт, професій, посад і показників, зайнятість в яких дає право на пенсію за віком на пільгових умовах” від 11 березня 1994 р. № 162 // Людина і праця. — 1994. — № 5–10.
30. *Положення* про порядок призначення та виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: Затв. Міністерством праці, Міністерством освіти, Міністерством соціального захисту населення і Міністерством фінансів України // Уряд, кур'єр. — 1993. — 25 берез.
31. *Положення* про Міністерство праці та соціальної політики України: Затв. Указом Президента України від 30 серпня 2000 р. // Офіц. вісн. України. — 2000. — № 35. — Ст. 1482.
32. *Положення* про Пенсійний фонд України: Затв. Указом Президента України від 1 березня 2001 р. № 121/2001 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 9. — Ст. 350.
33. *Положення* про Фонд соціального захисту інвалідів: Затв. постановою Кабінету Міністрів України № 1434 від 26 вересня 2002 р. // Офіц. вісн. України. — 2002. — № 39. — Ст. 1818.
34. *Порядок* підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній: Затв. постановою Кабінету Міністрів України № 637 від 12 серпня 1993 р. // ЗП України. — 1993. — № 12. — Ст. 273.
35. *Порядок* організації та проведення медико-соціальної експертизи втрати працездатності: Затв. постановою Кабінету Міністрів України № 221 від 4 квітня 1994 р. // ЗП України. — 1994. — № 8. — Ст.190.
36. *Порядок* обчислення стажу державної служби: Затв. постановою Кабінету Міністрів України № 283 від 3 травня 1994 р. // ЗП України. — 1994. — № 8. — Ст. 213.
37. *Правила* обчислення загального трудового стажу для призначення працівникам допомоги по тимчасовій непрацездатності: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 1998 р. //

Офіц. вісн. України. — 1998. — № 42. — Ст. 1556; 2000. — № 17. — Ст. 713.

38. *Інструкція* про порядок ведення трудових книжок на підприємствах, в установах, організаціях: Затв. наказом Міністерства праці і соціальної політики України, Міністерства юстиції України, Мінсоцзахисту України від 29 липня 1993 р. // Людина і праця. — 1993. — № 9–10; Офіц. вісн. України. — 2001. — № 27. — Ст. 1229.
39. *Конвенція* МОП № 102 “Про мінімальні норми соціального забезпечення” // Міжнар. законодавство про охорону праці і Конвенції та рекомендації МОП. — К.: Основи, 1997. — Т. 3. — С. 249.
40. *Тимчасова угода* між Урядом України і Урядом Російської Федерації про гарантії прав громадян, які працювали в районах Крайньої Півночі та місцевостях, що прирівняні до районів Крайньої півночі, в галузі пенсійного забезпечення від 15 січня 1993 р. // Урядовий кур’єр. — 1996. — 20 серп.

Основна

41. *Бойко М. Д.* Право соціального забезпечення України: Навч. посіб. — К.: Орлан, 2004. — 312 с.
42. *Болотіна Н. Б.* Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. — К.: Знання, 2005. — 381 с.
43. *Закон* України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”: Наук.-практ. коментар: Інтегрований навчально-атестаційний комплекс / Б. О. Зайчук, О. Б. Зарудний, С. Б. Березіна. — К.: “АВТ”, 2005. — 1024 с.
44. *Мачульская Е. Е.* Право социального обеспечения. — М., 2001. — 292 с.
45. *Мачульская Е. Е., Горбачева Ж. А.* Право социального обеспечения: Учеб. пособие. — М.: Книжный мир, 2000.
46. *Право* социального обеспечения: Учеб. пособие / Под ред. К. Н. Гусова. — М.: Проспект, 2001. — 324 с.
47. *Синчук С. М., Бурак В. Я.* Право соціального забезпечення України: Навч. посіб. / За ред. С. М. Синчук. — К.: Знання, КОО, 2003. — 306 с.
48. *Сирота И. М.* Право социального обеспечения в Украине. — Х.: Одиссей, 2005. — 432 с.
49. *Тучкова Э. Г., Захаров М. Л.* Право социального обеспечения России. — М.: БЕК, 2001. — 386 с.

50. *Ярошенко І. С.* Право соціального забезпечення: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч дисц. — К.: Вид-во КНЕУ, 2004. — 96 с.

Додаткова

51. *Азарова Е. Г.* Новое в пенсионном законодательстве. — М.: Юрид. лит., 1994.
52. *Александров Н. С., Теплицкая М. Ф.* Трудовой стаж рабочих и служащих. — К., 1987. — 60 с.
53. *Андреев В. С.* Социальное обеспечение в СССР (правовые вопросы). — М.: Юрид. лит., 1971.
54. *Андрійв В. М.* До питання про трудовий стаж у пенсійному забезпеченні // Право України. — 1997. — № 8. — С. 57–60.
55. *Андрійв В. М.* Класифікація і юридичне значення трудового стажу в праві соціального забезпечення // Право України. — 1997. — № 5. — С. 62–67.
56. *Андрійв В. М.* Особливості підтвердження стажу за показаннями свідків // Соц. захист. — 1997. — № 1. — С. 59.
57. *Андрійв В. М.* Трудовий стаж за законодавством України. Автореф. дис.... канд. юрид. наук. — К., 1997. — 18 с.
58. *Антропов В. В.* Система социальной защиты населения в Италии // Трудовое право. — 2006. — № 4. — С. 76–86.
59. *Астрахан Е. И.* Принципы пенсионного обеспечения рабочих и служащих. — М.: Госюриздат, 1961. — 128 с.
60. *Ачаркан В. А.* Пенсии за выслугу лет работникам просвещения и здравоохранения. — М.: Юрид. лит., 1960.
61. *Батыгин К. С.* Право социального обеспечения. Общая часть: Учеб. пособие. — М.: Академия труда и соц. отношений, 1998.
62. *Безугла Я. І.* Трудовий стаж і його юридичне значення. — К., 1979. — 48 с.
63. *Боднарук М. І.* Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення та розвитку. — Чернівці: Рута, 2002. — 248 с.
64. *Болотіна Н. Б.* Концепція кодифікації законодавства України про соціальне забезпечення // Право України. — 1996. — № 7. — С. 51–53.
65. *Болотіна Н. Б.* Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблеми термінів і понять // Право України. — 2000. — № 4. — С. 37–39.
66. *Болотіна Н. Б.* Право соціального забезпечення: системно-структурний аналіз // Право України. — 2001. — № 5. — С. 24–29.

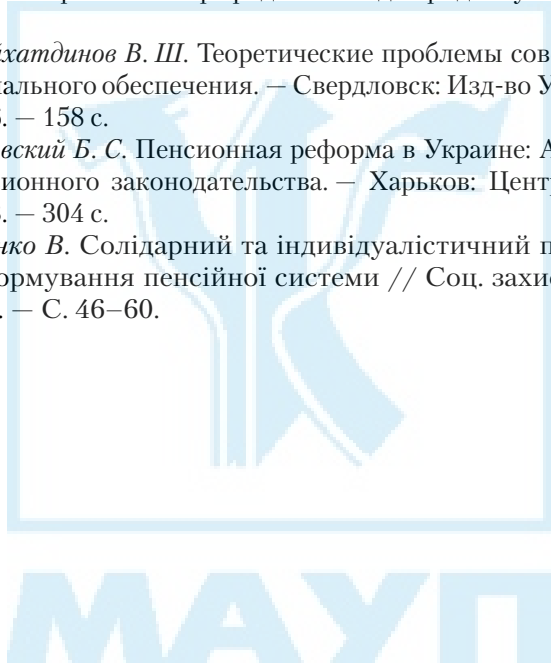
67. *Борецька Н. П.* Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. — Донецьк: Янтар, 2001. — 352 с.
68. *Васильєва Ю. В.* Основания для дифференциации правового регулирования пенсионных отношений // Правоведение. — 1998. — № 3. — С. 76–81.
69. *Вихров Д. Г.* Страховой стаж и его юридическое значение в праве социального обеспечения. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. — М., 2001.
70. *Вінер М., Вон Р., Яценко В.* Дискусії навколо пенсійної реформи в Україні // Україна: аспекти праці. — 2000. — № 1.
71. *Гаряча О. В.* Окремі питання пенсійного забезпечення // Соц. захист. — 1998. — № 8. — С. 27–40.
72. *Гуцин И. В.* Советское право социального обеспечения. Вопросы теории. — Минск: Наука и техника, 1982. — 176 с.
73. *Дегтярев Г. П.* Пенсионные реформы в России. — М.: Academia, 2003. — 336 с.
74. *Зайкин А. Д.* Правоотношения по пенсионному обеспечению. — М.: Изд-во МГУ, 1974. — 192 с.
75. *Захист соціальних прав людини і громадянина в Україні: проблеми юридичного забезпечення:* Мат. наук.-практ. конф. 30 січня 2003 р., м. Київ / За ред. Н. Б. Болотіної. — К.: МП “Леся”, 2003. — 200 с.
76. *Иванова Р. И.* Правоотношения по социальному обеспечению в СССР. — М.: Изд-во МГУ, 1986. — 176 с.
77. *Иванова Р. И., Тарасова В. А.* Предмет и метод советского права социального обеспечения. — М.: Изд-во МГУ, 1983. — 168 с.
78. *Катков В. Ю.* Совершенствование законодательства в области социальной политики // Современное право. — 2003. — № 2. — С. 5–9.
79. *Лушиикова М. В.* Право социального обеспечения (Общая часть): Учеб. пособие. — Ярославль, 1997.
80. *Мачульская Е. Е.* Право социального обеспечения. Перспективы развития. — М.: Городец, 2000. — 144 с.
81. *Надточій Б., Яценко В.* Пенсійне забезпечення в Україні: історичний аспект // Україна: аспекти праці. — 2000. — № 1.
82. *Право пенсійного забезпечення в Україні.* — К.: Юрінком, 1998. — 288 с.

83. *Прилипко С. М.* Недержавне пенсійне забезпечення у системі соціального захисту в Україні // Проблеми законності. — Х., 2000. — Вип.43. — С. 63–66.
84. *Прилипко С.* Розмежування права соціального забезпечення і трудового права // Право України. — 1999. — № 10. — С. 58–60.
85. *Роик В.* Пенсионная реформа: институциональный подход // Человек и труд. — 2001. — № 1.
86. *Рыбакова И. И.* Установление фактов, имеющих юридическое значение для пенсионного обеспечения. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. — М., 1972.
87. *Серебрякова Е. А.* Право социального обеспечения: перспективы развития // Юрид. мир. — 2000. — № 8.
88. *Сивак С.* Конституційні гарантії права на пенсійне забезпечення і пенсійна реформа // Право України. — 1997. — № 12. — С. 70–74.
89. *Сивак С.* Організаційно-правові основи недержавного пенсійного забезпечення // Право України. — 1999. — № 1. — С. 119–121.
90. *Сивак С.* Пенсійна реформа: принципи пенсійного забезпечення // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. юридична. — Львів, 2000. — Вип. 35. — С. 341–345.
91. *Сивак С. М.* Пенсійне страхування та пенсійна реформа: теоретичні основи // Право України. — 1999. — № 9. — С. 61–64.
92. *Сивак С.* Правові підстави пенсійних правовідносин і пенсійна реформа // Держава і право: Щорічник наук. пр. молодих вчених. — К., 1999. — Вип. 2. — С. 268–275.
93. *Сивак С. М.* Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні. Автореф. дис.... канд. юрид. наук. — К., 1999. — 18 с.
94. *Сирота И. М.* Все о пенсиях, пособиях, социальной защите граждан Украины (Науч.-практ. комментарий и сб. норм. актов). — Харьков: “Одиссей”, 1999. — 592 с.
95. *Сирота И. М.* Право пенсійного забезпечення в Україні: Курс лекцій. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 288 с.
96. *Советское пенсионное право* / Под ред. М. Л. Захарова. — М.: Юрид. лит., 1974. — 432 с.

97. *Социальный кодекс* Российской Федерации: проблемы кодификации законодательства о социальном обеспечении. — Новосибирск, 2004. — 460 с.
98. *Соціальний кодекс* України: Проект / В. С. Журавський та ін. (розроб.); Християнсько-демократична партія України. — К.: Логос, 1998. — 320 с.
99. *Стаховська Н. М.* Відносини в праві соціального забезпечення. Автореф. дис.... канд. юрид. наук. — К., 2000. — 22 с.
100. *Стаховська Н. М.* Соціальне забезпечення чи захист // Підприємництво, господарство і право. — 2000. — № 8. — С. 54–57.
101. *Сташків Б.* Загальна характеристика юридичних фактів у пенсійному забезпеченні // Право України. — 1998. — № 1. — С. 115–119.
102. *Сташків Б.* Метод права соціального забезпечення: його визначення // Право України. — 2000. — № 12. — С. 37–39.
103. *Сташків Б. І.* Поняття права соціального забезпечення // Право України. — 2000. — № 5. — С. 24–26.
104. *Сташків Б.* Предмет права соціального забезпечення: погляд на проблему // Право України. — 2000. — № 9. — С. 71–75.
105. *Сташків Б. І.* Факти, що мають значення для забезпечення пенсіями // Соц. захист. — 1997. — № 2.
106. *Сташків Б.* Функції права соціального забезпечення: вимоги сьогодення // Право України. — 2001. — № 7. — С. 66–69.
107. *Стычинский Б. С.* Проблемы совершенствования правового регулирования социального обеспечения граждан. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. — Харьков, 1992. — 20 с.
108. *Субботенко В. К.* Процедурные правоотношения в социальном обеспечении. — Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1980. — 198 с.
109. *Тарасова В. А.* Юридические факты в области пенсионного обеспечения. — М.: Изд-во МГУ, 1974. — 108 с.
110. *Трудовое* и социальное право зарубежных стран: основные институты. Сравнительно-правовое исследование / Под ред. Э. Б. Френкель. — М.: Юрист, 2002. — 688 с.
111. *Тучкова Э. Г.* Общие вопросы советского пенсионного права. — М., 1986. — 78 с.
112. *Умурзаков Б.* Роль и место пенсионного обеспечения в экономических отношениях людей в условиях углубления рынка // Трудовое право. — 2006. — № 7. — С.56–60.

113. *Федорова М. Ю.* Понятие социального страхования // Журн. рос. права. — 2001. — № 1.
114. *Фогель Я. М.* Право на пенсию и его гарантии. — М.: Юрид. лит., 1972. — 170 с.
115. *Чирков С. А.* Законодательная база пенсионной реформы // Юридический консультант. — 2003. — № 2.
116. *Чупрова Е. В.* Проблема достойного уровня жизни в пенсионном обеспечении граждан // Адвокат. — 1999. — № 2. — С. 21–27.
117. *Чутчева О. Г.* Правове регулювання соціального захисту громадян України. Автореф. дис.... канд. юрид. наук. — Х., 2003. — 20 с.
118. *Шайхатдинов В. Ш.* Теоретические проблемы советского права социального обеспечения. — Свердловск: Изд-во Уральск. ун-та, 1986. — 158 с.
119. *Юровский Б. С.* Пенсионная реформа в Украине: Анализ нового пенсионного законодательства. — Харьков: Центр “Консульт”, 2003. — 304 с.
120. *Яценко В.* Солідарний та індивідуалістичний підходи щодо реформування пенсійної системи // Соц. захист. — 1998. — № 8. — С. 46–60.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Плани семінарських занять.....	4
Список літератури.....	19

Відповідальний за випуск	<i>А. Д. Вегеренко</i>
Редактор	<i>Т. М. Тележенко</i>
Комп'ютерне верстання	<i>Н. М. Музиченко</i>

МАУП

Зам. № ВКЦ-2841

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП